STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10314

MIT PERETS'N

Mark Schweid

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פון דעם אייגענעם פארפאסער
איז ביז איצט ערשינען :

בורשטינענע שיסלען

:-: פאָעזיע :-: $1.50

מ י ט פ ר ץ ׳ ן

בלעטלעך זכרונות .50

אינגיכען ערשיינט :

א ד ע ר ט ר ו נ ק ע נ ע ר

: פאָעמאַטישע דערצעהלונג :

די גאָלדענע שלאנג

אַ פאַנטאַסטיש שפיעל
אין פיער אַקטען

פארלאג „ווערבע"
ניו יאָרק

Copyright 1923
by MARK SCHWEID

מיט פּרץ'ן

אַ פרימאָרגען.

אין יוני אָדער יולי איז עס געווען, אין ווארשע.

אַן אנגענעמע, ליעבע פליכט האָט מיך אויפגעוועקט ארום זעקס אין דער פריה. איך האָב מיך האסטיג אָנגעטאָן און בין מיט א פריש בלימעל אין לאץ, אוועק צו פרץ׳ן. ווען איך האָב שוין געהאט פארבייגעגאנגען דאָס קאזארמע־טעאטער אויפ׳ן ראָג גרזשיבאָווסקע און טשעפּלע, האָט דאָס פאבריק־פייפעל פון דער ברויערײ, וואָס איז געווען אנטקעגען פרץ׳ס פענסטער, געפייפט זיבען. און ביי זיין טיר האָב איך אָנגעקלונגען צוויי אָדער דריי מינוט נאָך זיבען.

געעפענט האָט מיר די אַלטע קריסטין און מיט א פאָרזיכטיגער וואָרעניש מיר שעפּטשענדיג געזאָגט, אַז דער הערר שלאָפט נאָך.

— איך ווייס, אז ער שלאָפט נאָך, איך ווייס — האָב איך איהר רוהיג געענטפערט און אויפגעהאָנגען מיין היטעל אין פאָדערצימער. — איך וועל איהם אויפוועקען.

ווײַל אזוי האָבען מיר געהאַט אָפּגערעדט.

נאָכדעם ווי איך האָב אָנגעקלאפּט אין דער טיר פון זיין ארבעטס־צימער, האָב איך פון אינוועניג געהערט זיין קול אויסרופען מיין נאָמען מיט א פראַגע־צייכען. אָנשטאט אַן ענטפער האָב איך ארױפגעדריקט די קליאַמקע און בין אריין אין צימער.

א לייזלאָך, א קישען, א קאָלדרע אויף דער קאנאַפּע און ער אויפ׳ן געלעגער. ווייטער האָב איך ווײניג וואָס געקענט זעהן

אין שטוב, ווייל זיינע אויגען, כאָטש פון שלאָף נאָך האַלב־פאַרמאַכטע, האָבען אויף מיר א בליץ געטאָן.

— ווי שפּעט איז?

און איידער איך קען נאָך א וואָרט אויסרעדען:

— מען שרייבט נישט היינט. ס'האָט שוין געפּייפט זיבען. זיבען האָב איך געזאָגט. זיבען, זיבען.

זאָג איך מיט פאַרדרוס:

— בנאמנות, ס'איז אינגאַנצען צוויי אָדער דריי מינוט נאָך זיבען. ס'האָט דאָך נאָר־וואָס געפּייפט. א שעה אנדערהאַלבען קען מען נאָך אודאי שרייבען.

— מען שרייבט נישט היינט, האָב איך געזאָגט. איך וויל נישט. איך וויל נישט.

און האָט, דאכט זיך, דערביי קאַפּריזנע מיט די פּיס אונטער דער קאָלדרע געדריגעט. און אריבערציהענדיג די קאָלדרע שיר נישט איבער'ן קאָפּ, האָט ער זיך צוריק איינגענורעט אין געלעגער.

שטעה איך ווי צוטומעלט און זאָג:

—נאָכמיטאָג?

שרייט ער אין קישען אריין.

— ניין.

— ווען־זשע?

גיט ער זיך א ריס און שרייט אויף מיר אָן:

— מאָרגען, מאָרגען, מאָרגען, מאָרגען! איך וויל שלאָפען.

א גוטען טאָג! — און ער נורעט זיך איין.

שטילינקערהייט האָט זיך געעפענט די צווייטע טיר און די שלאַנקע, רוהיגע מאַדאַם פריץ איז דורכגעגאַנגען אין איהר פעניואַר, מיט איהר פיינעם שמייכעל מיך שטום באַגריסט און מיט דער זעלבער שטילקייט ארויסגעגאַנגען אין פאָדערצימער און

פאַרמאַכט די טיר. שטיל אַריין, שטיל אַרויס. קיין וואָרט נישט. נישט איהר דאגה וואָס צווישען מיר און איהם קומט פאָר.

איך בין נאָך אַ ווייל געשטאַנען הילפלאָז און פאַרלעגען און נישט געהאַט קיין אַנדערע ברירה ווי אַוועקצוגעהן שטילער ווי איך בין געקומען. ווען איך האָב שוין פאַרמאַכט די לעצטע טיר אויף דער דרויסענדיגער זייט, האָט אַ מאָדנע, יוגענדליכע פרייד געקוואָלען אין מיר און אין דער אייגענער צייט האָט מיך אַ פאַרדרוס שווער געפייניגט.

די פרייד איז געווען:

„נישט צו פּרץ'ן בין איך געקומען, נאָר צו אַ יונגערען חבר מיינעם און האָב איהם געטראָפען נאָך אין בעטיל. ציה איך פון איהם די קאָלדרע און טענה: גיב נאָר אַ קוק, יונג, אין פענסטער — אַ הערליכער טאָג עס איז. יופּיטער האָט שוין דעם זאַקסישען גאָרטען אויסגעשפּריצט און אַלע גריכישע געטינס וואַרטען אויף דיר אין דער ליטעראַרישער אַלעע. ווענוס און שולמית האָבען זיך נעכטען געקויפט צוויי פיינע אַבאַזשור־בלוזקעס אויף מאַר־שאַלקאָווקע גאַס. זיי קומען באַלד אַהער און מיר וועלען מוזען מיט זיי געהן אויף מאַיאַוווקע. שטעה שוין אויף.“

ציהט ער, דער יונג, די קאָלדרע איבער'ן קאָפּ און מרוקעט:

— לאָז מיך שלאָפען...

כאַפּ איך דאָס בלימעל פון מיין לאַץ און שלאָג איהם איבער'ן פּנים: שטעה אויף, שטעה אויף, שטעה אויף...

דרינגעט ער מיט די פּיס און שרייט: מאָרגען, מאָרגען, מאָרגען, מאָרגען...

און, אַז איך קען מיר מיט איהם קיין עצה נישט געבען, לאָז איך איהם איבער אַ צעטיל אויף דער קאָלדרע, אַז אויב ער וועט זיך אַזוי פיהרען, וועט פון איהם אין גיכען ווערען אַן אַבלאָמאָוו,

און, אז זעהען וועלען מיר זיך שוין נישט פריהער ווי שבת ביי טאָג ביי פּרץ׳ס לעקציע אין דער פילהאַרמאָניע.״

דער פּאַרדרוס איז געווען:

„איך האָב איהם געשטערט. דורך מיר האָט ער היינט נישט געשריבען. ווער ווייסט — האָב איך געטראַכט — וואָס פאַר א צוויבער־מעשה ער האָט מיר געוואָלט דערצעהלען, אז איך זאָל זי גלייך פון זיין מויל אויפשרייבען, — ווי איך פלעג עס מאָן אין יענער צייט. — די פאָלקסטימליכע געשיכטען האָבען זיך דאַמאָלס אין א זיידענער רייהע געשפּונען אין זיין קאָפּ. — ווי האָב איך מיר גענומען דאָס פאַרדאַמטע רעכט צו פאַרשפּעטיגען אויף גאַנצע צוויי מינוט!״

איך האָב ביז דאַמאָלס אין מיין לעבען אַזוי טיעף נישט באַגריפען די וויכטיגקייט פון צוויי מינוט צייט. איך בין געגאַנגען אין גאַס און געשעהמט זיך פאַר איהם, פאַר די פאַרבייגעהערס, פאַר זיך אליין. איך האָב באַשלאָסען א זייגער צוועלף אריינצוגעהן אין דער גמינע זיך זעהען מיט איהם, פאַרענטפערען זיך און בעטען ענטשולדיגונג. — צוועלף א זייגער — האָב איך געטראַכט — וועט איהם שוין דער כעס האָבען אביסעל איבערגעגאַנגען, פריהער נישט.

נאָך האַלבען טאָג בין איך מיט א קלאַפּענדיג האַרץ אריין צו׳ן איהם אין דער גמינע. דאָרט איז גראָד געווען א שטילער טאָג און ער איז געזעסען ביי זיין טיש, דעם קאָפּ אויף ביידע הענט אָנגעשפּאַרט, פאַרטיעפט אין לעזען. דאָס בוך איז געווען פריעדריך העבעל׳ס טראַגעדיע „הורדוס און מרים״ אין אָריגינאַל. איך האָב איהם אויפגעוועקט פון לעזען מיט א שטילער באַגריסונג. ער האָט זיך האַסטיג א הויב געטאָן פון זיין אָרט און מיך באַגעגענט מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און א לאַכענדיג פּנים. דאָס איז פאַר מיר געווען אַזוי אומערוואַרט, אַז איך בין געבליבען

שטעהן א פארשעהמטער און נישט געקענט זיך אפילו פאר־ענטפערען. ער האט מיר מיט זיין בליציגען שמייכעל פשוט דאס לשון צוגענומען, ווי ער פלעגט עס אפט טאן, נישט נאר מיר אליין.

ער האט מיך אבער באלד ארויסגענומען פון דער פארלעגענ־הייט, דערמיט וואס ער האט זיך אנגערופען צו מיר, ווי א בחור צום צווייטען:

— נאר, וואס האט איהר געמאכט א זויער פנים? איך האב שרעקליך געוואלט שלאפען. געלעגט זיך דריי א זייגער. געוועזן מיט דער חברה אין די אלעען, ביז'ן בעלוועדער אוועק.

און ווי א קינד, וואס זאגט צו דעם טאטען, אז עס וועט שוין מעהר נישט מאכען קיין קאזשעלעקעס אויפ'ן בעט, האט ער מיר געקוקט גלייך אין פנים אריין און געהאלטען מיין ארעם מיט זיינעביידע הענט:

— היינט געה איך שוין פריה שלאפען. ס'ווערט שפעטליך אין אוונט, טרייב איך ארויס די חברה פון שטוב. מארגען אין דער פריה — באשטימט!

דערמיט האט ער ביי מיר אוועקגענומען דעם פארדאבט, אז ער איז אין כעס אויף מיר פאר די פארשפעטיגטע צוויי מינוט. ער האט אבער באלד צוגעגעבען:

— נאר פארשפעטיגען דארף מען נישט. זיבען איז זיבען.

און ארומשפאצירענדיג מיט גענוג שנעלע טריט הין און צוריק איבער דעם גרויסען ווארטזאל פון דער גמינע, האב איך איהם באדארפט דערצעהלען אלע וויכטיגע ליטעראַרישע נייעסען, וואס האבען נאך צו זיינע אויערען נישט דערגרייכט.

טייל האט ער גענומען ערנסט, פאראינטערעסירט זיך מיט זיי, געוואלט דערגעהן איינצעלהייטען. איבער אנדערע האט ער

געשמייכעלט, געלאַכט אָדער מיט אַ וואָרט צוויי זיי מבטל געמאַכט.

אַש מיט ווייסענבערג'ן האָבען זיך געלאָזט צופוס איבער'ן לאַנד, — צו זענען זיי שוין דאָ צוריק אין וואַרשע. קאַווא, דער יונגער קריטיקער האָט אַרויסגעלאָזט אַ פּאַמפלעט, באַטיטעלט „די יודישע פּרעסע ביי יאַצקאַן־האַכבערג אין די הענט", — צי האָט עס אַ ווירקונג. אַ. ווייטער פאָהרט אַרום איבער רוסלאַנד זאַמלען געלט פאַר אַ אידיש קינסטלעריש טעאַטער, ער האָט לעצטענס געהערט, ער איז אין קיעוו און האָט שוין זיבען טויזענט רובעל, — צי זאַמעלט ער מעהרער, צי געווינט ער אָנהענגער. אין פּוילישען זומער־טעאַטער שפּילט מען אַש'ס „משיח'ס צייטען" — צי האָט עס ערפאָלג. און צעהנדליגער ענליכע פראַגען, אויף וועלכע איך האָב מעהרסטענטיילס געקענט געבען אַ קלאָרען ענטפער. ווייל געוואוסט האָט ער, אַז די יונגע לייט, וואָס רינגלען איהם אַרום, זענען נישט נאָר פאַראינטערעסירט מיט די זאַכען, נאָר זיי לעבען מיט זיי און וויסען יעדע איינ־צעלהייט.

— איצט אַ גוטען טאָג, שווייד, און קומט אַריין דריי אַ זייגער, וועלען מיר צוזאַמען געהן צו קראַטקע'ן אין סטודיאָ.

איך קוק איהם נאָך, ווי ער געהט מיט זיינע לעבעדיגע טריט אַריין צו זיך אין קאַנצעלאַריע, דערנאָך זעה איך ווי ער זעצט זיך צוריק ביי זיין טיש. דאָס מאָל נישט צו „הורדום און מרים", נאָר צו אַ פּאַק מיט פּאַפּירען, וועלכע אַ באַאַמטער האָט איהם דערלאַנגט מיט אַ קורצער ערקלערונג. ער נעמט זיך מישען, בלעטערען, מאַכען צייכענס מיט בלאָהע בלייפעדער, אונטערשריי־בען, איבערלעגען, פרעגען עפּעס ביי אַ צווייטען טיש, ביז אַ פּאַרוויינטע אידענע מיט אַ בלאַנדען יונגענמאַן, וועלכער זעהט אויך אויס פאַרוויינט שטעלען זיך אַוועק ביי זיין פענסטערעל.

וויינענדיג בעט עפעם די אידענע אויף א קוים־פארשטענדליכען פויליש. ער שטעלט זיך אויף צו'ן איהר, הייסט זי אויפהערען וויינען, און ער הייסט דעם יונגענמאן רעדען.

עס האנדעלט זיך וועגען א קרקע פאר'ן יונגענמאנ'ס ווייב. אין קימפעט איז עס געשעהן. פריץ דארף אונטערשרייבען די פאפירען.

איך לאז איהם אזוי איבער און געה אראפ פון די ברייטע קירכען־שטיגען, מיט דעם געדאנק צו זיין צוריק פינף מינוט צו דריי.

אַ נאָכמיטאָג

די זייט פון דער גרזשיבאָווסקע גאַס אויף וועלכער די גמינע שטעהט איז געווען באַרגאָסען מיט זון־ליכט; און ווען מיר זענען צוזאַמען ארוים פון דאָרט דריי א זייגער, האָט ער אויף דער שוועל שטעהענדיג א ציה געטאָן דעם אַש־גרויען קאַפּעלוש טיעפער איבער די לאַכענדיגע אויגען, און ווען מיר האָבען שוין נעהאַט אויסגעמידען דעם פּאָליציאַנט אונטען ביי די שטיגען, וועמענס אנוועזענהייט האָט עדות געזאָגט, אַז יענעם טאָג איז א סעסיע, האָט זיך פּריץ אָפּגעשטעלט א סעקונדע אויפ׳ן טראָטואַר און מיט ביידע הענט אויף דער ברוסט און א גרימאַסע פון איי־בערגעשפּאַנטער מידקייט אויפ׳ן פּנים אָנגעשעפּט פולע לונגען מיט פרישער זוניגער לופט דורך א ברייט געעפענט מויל.

— א מענש דאַרף לופט, און וואָס מעהר.

פּשוט׳ע ווערטער, וועלכע האָבען אויסערליך געשיינט צו זיין אן אַפּאָלאָגיע אויף דעם ברייט געעפענטען מויל און אויף דער גרימאַסע אויפ׳ן פּנים. אָבער די וואָס זענען געווען ארום איהם האָבען שטענדיג ארויסגעפיהלט דעם ברייטען בנין געדאַנקען, פון וועלכען די ארויסגעזאָגטע ווערטער זענען דער סימבאָל געווען. כמעט שטענדיג זענען זיינע ארויסגערעדטע ווערטער געווען דער קווינטעסענץ פון א בילדערדרייכען געדאַנקען־הינטערגרונד.

דאָס מאָל אויך — געהט מען שווייגענדיג, ווייל ס׳איז דאָ א סך פון וואָס צו טראַכטען איידער מען רעדט עפּעס ארום אין זיין אנוועזענהייט. צו׳ן איהם, אָדער ווען ער איז דערביי געווען

האָט מען נישט געקענט ארויסזאָגען קיין נארישקייט, וואָס זאָל בלייבען אומבאַמערקט. נאָך דער געזאָגטער נארישקייט האָט געמוזט שטיל ווערען. און ער האָט געזאָגט יענעם עפּעס אזוינס, וואָס יענער וועט זיין גאנצען לעבען געדענקען מיט חרפּה פאר זיך אליין, אָבער נישט מיט כעס אויף אימיצען.

קראטקא'ס סטודיאָ איז אויף דער פאַנסקע גאַס, און מען קען מאכען דעם וועג זעהר קורץ, ער זאָל נעמען אין גאנצען עטליכע מינוט, אָבער, — א מענש דארף לופט און וואָס מעהר, — דער זומער אויף די ווארשעווער גאסען איז וואונדערליך זיס, די סטרוזשעס שפּריצען אוים דעם מיטען־וועג און די קרולעווסקע און מארשאלקאָווסקע גאסען האָבען גרויסע, ברייט־־צוצווייגטע בוימער ביי די זייטען — געהט מען דורך דעם וועג, ריכטיגער — שפּאצירט מען דורך דעם וועג, און מען קומט אין סטודיאָ דעם באשטימטען פיער א זייגער.

דער יונגער חנ'עוודיגער קראטקא שטעהט אין דער אָפענער טיר אָן אויסגעשמירטער אין ליים און גיפּס, אָבער ער זעהט אוים ווי א פּארקויפער פון א זיידען־געשעפט, וועלכער ווארט אויף איידעלע דאמען מיט פיינעם געשמאַק.

מען דריקט זיך די הענט און מען געהט אריין. איגוועניג באגעגענט מען נאָך עטליכע באקאנטע פּנים'ער און מען דריקט זיך ווידער די הענט. די פיעל באקוועמערע באגריסונגס־פאָרם פון א שאָקעל מיט'ן קאָפּ און א מרוק אונטער'ן נאָז איז דאָרט נישט אָנגענומען. מען קוועלט זיך צו, מען שטרעקט אוים די האנט און מען דריקט יענעמ'ס האנט ווארעם.

די סטודיאָ איז א גרוים פּוסט געוועלב וואָס זעהט אוים גלייך מוליארעס וואָלטען דאָ צייטווייליג אוועקגעלעגט זייער ליים און קאלעך. אויף די ווענט הענגען עטליכע גיפּסענע באַרע־ליעפען און א צוויי דריי אויל־בילדער, ערגיץ וואלגערט זיך אַן

אויסטערלישער טערקישער שאַל, אַן אַלטע מנורה, אַ פאַרגרינט חנוכה־לעמפּעל, שריים פון פיינעם שאָקאָלאַד, נאַכלעסיג אוועק־געוואָרפענע פרישע בלומען און אין מיטען אויף אַ פּראָוויזאָרישען פּאָדיום אַ ריזיגע, נישט־פאַרענדיגטע ליים־פיגור פון פּרץ'ן.

די פּאָזע איז אַ זיצענדיגע, מיט ביידע הענט אויף ביידע קניען אָנגעשפּאַרט, און דער קאָפּ מיט אַן ענערגישער נייגונג צום פּאַרענט, זעהט אויס ווי ער וואָלט געהאַלטען אין דערצעהלען עפּעס פאַר אַן עדה, וועלכע אָטעמט שטיל, כדי אַ וואָרט נישט צו פאַרהערען.

פּרץ האָט גלייך פאַרנומען זיין פּאָזיר־פּלאַץ אויף אַ פּאָדיום נאָך אביסעל העכער ווי דער, אויף וועלכען די ליים־פיגור איז געשטאַנען. יעדער פון דער חברה, צוויי יונגע סקולפּטאָרען, אַ כיאַלער, קראַטקאָ'ס פרוי און איך, האָט זיך באַלד געפונען אַן אימ־פּראָוויזירטען זיץ, — און קראַטקאָ, נאָך מעהר פאַרשמירענדיג זיך אין ליים, האָט אָנגעהויבען זיין באַגייסטערטע אַרבעט, ביי וועלכער ער פּלעגט אָפט אונטערזינגען אַראַבישע נגונים, וואָס האָבען מיט איהם, אזוי ווי דער טערקישער שאַל פיליכט, פון פּאַלעסטינע מיטגעוואַנדערט.

מען רויכערט און מען שוויגט אַ לאַנגע צייט. ביז דער אַלטער — איצט רוף איך איהם ווידער, ווי מיר פּלעגען איהם רופען אונטער די אויגען, — רופט זיך אָן מיט אזוי פיעל גוט־הארציגקייט אין טאָן:

— וואָס האָב איך אייך דערצעהלט ס'לעצטע מאָל?

— די מעשה מיט די אַראָפּגעלאָזטע אויגען, — ענטפערט גלייך קראַטקאָ'ס פרוי.

און קראַטקאָ אַליין גיט אויך באַלד צו:

— יאַ, די מעשה מיט די אַראָפּגעלאָזטע אויגען.

און איך באַשטעטיג אויך דאָס אייגענע.

זאָגט פּרץ:

— יאָ, די מעשה האָב איך שוין אָנגעשריבען. א שעהנע מעשה. אצינד וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה מיט א קונצען־מאכער.

מיר האָבען ביז איצט געשוויגען אַלע, ווייל מיר האָבען ערוואַרט פון איהם א מעשה. איצט האָט יעדער ארויסגעלאָזט אַן אנטציקטען אויסרוף.

איינער האָט זיין פּאפּיראָס מיט'ן פּוס צוטראָטען, איינער האָט זיך באַקוועמער פאַררוקט אין זיין ווינקעל און עס איז שטיל געוואָרען. בלויז דאָס ליים אונטער קראַטקאַ'ס הענט האָט פון צייט צו צייט ארויסגעגעבען א צוקוועטשטען קלאַנג, אזוי ווי אַן אָרימאַנ'ס שיך אין א שלאַגס־רעגען.

און אין דערזעלבער אומבאַזוועגליכער פּאָזע ווי פריהער, נאָר מיט נייע פונקען אונטער די אויפגעשטורעמטע ברעמען, האָט ער אָנגעהויבען צו דערצעהלען די מעשה מיט דעם קונצענמאַכער. ער האָט אָנגעשלאָגען א שטאַרקען, פיעלפארביגען, פאָלקסטימליכען טאָן און אין דעם טאָן דערצעהלט די מעשה ביז'ן סוף.

וויפיעל קינסטלערישער גענוס איז דאַמאָלס געווען פאַר די צוהערער און פאַר'ן דערצעהלער! איך קען דעם גענוס נאָך יעצט איינאָטעמען. דאָס פּראָסטע איז געווען דערלאַנגט אין א דין זיידען געוואַנד, וואָס דעם קינסטלער'ס פאַנטאַזיע האָט געוועבט אין אונזער געגענוואַרט. קוקענדיג אויף זיינע, אין פייער איינ־געראַמטע אויגען, האָט מען געקענט זעהן, ווי די פונקען לויפען, אזוי ווי די שופליעס אין א וועבשטוהל, און וועבען די כשופ'דיגע מעשה.

בלעטערט אויף די מעשה אין דעם בוך „פאָלקסטימליכע גע־שיכטען" און איהר וועט זי דאָרט געפינען כמעט וואָרט ביי וואָרט, ווי ער האָט זי אונז דערצעהלט. זיכער מיט דעם זעלבען

סטיל, ווייל אויב „דער סטיל איז דער מענש”, ווי דער שפרוך זאָגט, דאַן קען פּרץ גענומען ווערען אלס באַווייז פאַר'ן אמת פון דעם שפּרוך.

ער האָט געשריבען ווי ער האָט גערעדט. אַזוי קלאָר, אָדער אין א פּאָפּולערען זין אזוי אומקלאָר. אַזוי בילדליך, אזוי שפּאַרזאַם.

פאַר די לעצטע יאָהרען, איבערהויפּט. ווען ער האָט געשריבען די פאָלקסטימליכע געשיכטען, האָט ער געפיהלט א גויטוועני־דיגקייט צו דערצעהלען פריהער די מעשה, וועלכע ער האָט געוואָלט אויפשרייבען. מיט דעם דערצעהלען האָט די מעשה געוואונען ביי איהם די איינפאַכקייט און פליסיגקייט פונ'ם לעבע־דיגען וואָרט. ער האָט נישט, ווי אַנדערע, דערצעהלט די טעמע אָדער א געוויסע סצענע פון דער ערצעהלונג. ער האָט דערצעהלט די ערצעהלונג אין דער פאָרם, אין וועלכער ער האָט געהאט בדעה זי אויפצושרייבען צום דרוקען. אומגעפער ווי אָסקאַר וואילד האָט דערצעהלט זיינע מעשה'לעך ביים קאַפע־טיש. און אזא גע־וואוינהייט איז עס שוין ביי איהם געוואָר־ען דאָס דערצעהלען די געשיכטע, אז עס איז איהם שווער געווען צו נעמען די פען אין דער האנט אריין און אוועקזעצען זיך אָנשרייבען זי אויפ'ן פּאַפּיר. ער האָט פאַרגעצויגען צו האָבען א לעבעדיגען מענש פאַר די אויגען, וועמען צו דערצעהלען, און יענער זאָל זיצען און שרייבען.

צוליב דעם צוועק פלעג איך עס דאַמאָלס קומען צו איהם זיבען א זייגער אין דער פריה.

ער איז פלוצלונג אראָפּגעשפּרונגען אינגלעריש פון זיין זיץ און אויסגעגלייכט זיך די בייגער אוים מידקייט פון זיצען שטייף. א בליק געוואָרפען אויף קראַטקאָ'ס ארבייט — פון לינקען פּראָ־פיל, פון רעכטען פּראָפיל, אַנפאַס — און אויף דעם סקולפּטאָר'ס

בקשה זיך צוריקגעזעצט אויף נאָך עטליכע מינוט, דערנאָך ווידער איננלעריש אראָפּגעשפּרונגען:

— פאַרטיג.

מען דריקט אויס מיינונגען וועגען דער גרויסער ליים־פיגור. איינער מיינט, אז דעם פּנים פעהלט אביסעל נשמה, אן אנדערער מיינט, אז די ארבעט איז אויסגעצייכענט. און קראַטקא אליין רופט זיך אָן צו פּרץ'ן:

— נאָך עטליכע מאָל, הערר פּרץ, וועט איהר מיר פּאָזירען. וועל איך זיין פאַרטיג מיט דער ארבעט; דערנאָך, דאַכט זיך, וועל איך עס מיט איין זעץ גאַנץ פיין צוברעכען און פּרובירען אויפסניי.

אָט די ווערטער קראַטקא'ס זענען געווען גאַנץ אין פּרץ'ס גייסט. צוברעכען און פּרובירען אויפסניי — ווי פּרץ'יש! וויפיעל מאָל האָט ער אין יענער צייט איבערגעשריבען און איבערגעאַר־בעט זיינע דראַמען, נאָוועלען און ליעדער, — א טייל פון זיי נישט ווייניגער פון צעהן מאָל.

ער האָט זיך אָפּגעזעגענט צום אוועקגעהן. — צי איך געה אויך? — געוויס!

געהען מיר ביידע ארויס פון סטודיאָ. מען קען דאָס מאָל אויך מאַכען דעם וועג קורץ אהיים. אָבער מען געהט ווידער דורך דער מאַרשאַלקאָווסקע. דאָס מאָל אָבער טרעט מען אָן אין אסטראָווסקי'ס קאַוויאַרניע — די שענסטע אנשטאַלט פון דעם באָרט אין וואַרשע.

מיט א פיינעם שווייגען פרעגט דער קעלנער וואָס מען פאַר־לאַנגט. פּרץ טראַכט נישט לאַנג. ער באַשטעלט קאַלטע קאַווע און דייטשע הומאָריסטיק. כמעט אין דערזעלבער צייט, וואָס ער איז פאַרטיג געוואָרען מיט דער קאַווע איז ער פאַרטיג געוואָרען

מיט דעם סימפּליציסימוס, „אולק", „מעגענדאָרפער בלעטער" און א צוויי־דריי אַנדערע זשורנאַלען פון דעם סאָרט.

איך געה מיט איהם אהיים. דאָרט געפינען מיר ליעבע פּנימ'ער. דינעזאָן מאַכט פּאַפּיראָסען ביים טישעל אין דער מיט און מאַדאַם פּרץ שרייבט איבער א מאַנוסקריפּט אויף דער אידישער שרייב־מאַשין. דינעזאָן האָט נאָך מיטגעבראַכט אַן אומבאַקאַנטען יונגענמאַן, וועלכער האָט אָנגעשריבען א ראָמאַן און וועט באַלד פּאָרלעזען א טייל פון איהם. פּרץ וועט דאָס מוזען הערען און מבינות זאָגען.

אין זיין אייגענער היים בין איך שוין זיכער, קען איך איהם רוהיג איבערלאָזען.

אזוי טו איך. איך געזעגען זיך אָפּ, מיט אַן אָפּמאַך מאָרגען זיבען א זייגער אין דער פריה ווידער צו קומען.

— אָבער פונקט זיבען — זאָגט ער אַן.

— פונקט זיבען.

אַ נאַכט־שפּאַציר

עס האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז אין אַן אנגעלעגענהייט, וועלכע איך קען מיך מעהר נישט דערמאָנען, בין איך נאָך דעם זעלבען אָוונט געווען ביי איהם אין שטוב. און דאָס — שפּעט אין אָוונט: מסתמא צווישען צעהן און עלף.

אויפ'ן טישעל אין דער מיט האָט געברענט דער לאָמפּ מיט'ן טונקעלען שיין, און פאַרשפּרייט אַן אנגענעם ליכט אויף דער אונטערשטער העלפט פון צימער, און אַ נאָך אנגענעמערע האַלב־טונקעלקייט אויף דער אויבערשטער העלפט.

אַ זיבען־אַכט מענשען האָבען זיך דאָרט געפונען. ווער ביים אָפענעם פענסטער מיט אַ פּאַפּיראָס אין דער האַנט, ווער ביי אַ וואַנט אָנגעשפּאַרט האַלט דאָס גלאָז טיי אין דערטרינקען, ווער געבען פרץ'ן, מיט גרוים באַקוועמליכקייט אין אַ ווינקעל פון דער לאַנאַפּע פאַררוקט. פיינע, נישט־געקינסטעלטע שטימונג ליגט אויף די פּנים'ער, וועלכע געפינען זיך אַלע אין דער האַלב־טונקעלקייט. די אַנוועזענדע באַשטעהען פון עטליכע שריפטשטעלער, צוויי מיר אומבאַקאַנטע יונגע דאַמען, די קראַטקאַס און פרץ'ס אַ פערזענליכער פריינד.

דאָס געשפּרעך איז נישט אויף פאַרשידענע טעמען אין פאַר־שידענע ווינקלען. דאָס געשפּרעך איז איינס, אויף איין טעמא — קונסט, און אַלע וואָס זענען דערביי זענען באַטייליגט דערין. איינער רעדט באַריכות וועגען די ברייטע מעגליכקייטען פאַר אַ נאַציאָנאַל־אידישער קונסט אין פּאַלעסטינע. איינער נעמט אַנ־

מייל מיט א פּאַסיגער באַמערקונג, און איינער מיט א פיינעם שווייגען און צוהערען. באַטייליגט איז יעדער. פּרץ איז נישט דער אַקטיוּוסטער אין דעם געשפּרעך, אָבער זיינע מיינונגען שטעהען אין צענטער פון די איבריגע. זיין באַמערקונג ווערט באַשענקט מיט דער מעהרסטער אויפמערקזאַמקייט און נישט באַלד נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגערעדט ווערט א צווייטער רעדען. א שטילע פּויזע ווערט איינטרעטען, און דאָס געזאָגטע וואָרט זיינס ווערט באַטראַכט און פאַר'חתמ'עט ביי יעדען אין זכרון. ער אליין, פיהלט איהר, איז אין אַזאַ שטימונג, ווי ער וואָלט געוועזן נישט ביי זיך אין דער היים, נאָר „ביי פּרץ'ן".

אַרום עלף א זייגער איז ער אויפגעשפּרונגען פון זיין אָרט, אַרויפגעוואָרפען דאָס וועלאָסיפּעדען היטעל אויפ'ן קאָפּ (ער האָט עס זעלטען אָנגעטאָן, מעהרסטענטיילס אַרויפגעוואָרפען) און צו אַלעמענ'ס פאַרוואונדערונג זיך אָנגערופען, קוקענדיג אויף זיין קעשענע־זייגעריל:

— איהר ווייסט, מיר קענען נאָך האָבען א גאַנץ פיינעם שפּאַציר אין די אַלעען. ס'איז נישט שפּעט. נאָך א שעה צוויי. קומט.

און באַלד נאָך דעם חבר'יש־געביטערישען „קומט", זינגט ער אונטער מיט ברייטע אונטערשטע טענער א שורה־צוויי פון א פאָלקסליד, וואָס קלינגט אין דער שפּעטער אָוונט־שעה, ווי דער „גלגול פון א נגון", און נישט וואַרטענדיג אויף קיינעם עפענט ער דאָס קלאַפּ־שלאָס פון דער פאָדערשטער טיר און לאָזט זיך דער ערשטער אַראָפּ פון די שטיגען.

ווי איין מענש שטעהען אַלע אויף. מען העלפט די דאַמען די העלע זומערדיגע זשאַקעטלעך אָנטאָן, מען כאַפּט אין פאָדער־צימער די קאַפּעלושען פון די הענגערס, ווער א לייכטען אויבער־מאַנטעל, ווער א שפּאַציר־שטעקען פון ווינקעל און מען געהט

איהם נאָך, אָפּהיטענדיג די שטילקייט פון הויז ביים אראָפּגעהן פון די שטיגען. מאדאם פּרץ האָט קוים צייט א באמערקונג צו מאכען, ער זאָל די פּעלערינע מיטנעמען, ווייל עס קען זיך מאכען צו קיהל. אָבער ער איז שוין אונטען. נעמט אימיצער אנדערש די פּעלערינע אויפ'ן אקסעל, מאדאם פּרץ טוט אָן איינעם פון זיינע ווייכע קאַפּעלושען, און מיט א מינוט־צוויי שפּעטער געפינען זיך אלע אין גאס.

בלויז א צוויי־דריי פון דער גרופּע געזעגענען זיך אָפּ ביים טויער שטעהענדיג. אָנגעבענדיג די אורזאכען און ענטשולדיגונ־גען פארוואָס זיי געהען אוועק. די איבריגע דריקען אוים צופרי־דענהייט מיט דעם פאַרשטעהענדען שפּאציר און לאָזען זיך נאָך פּרץ'ן, וועלכער געהט מיט האסטיגע טריט פאָראויס, האָבענ־דיג זיין פּערזענליכען פריינד ביי דער זייט.

דאָס ליעבע וואַרשע מיט איהרע פריינדליכע טראָטואַרען! זיבען־אכט מענשען שליסען מיט באקוועמליכקייט, אָרעם אין אָרעם, א פריינדליכע וואַנט, און זייט זיכער, אז מענשען וואָס קומען אייך אנטקעגען וועלען נישט פּרובירען אייער פריינדליכע וואַנט דורכצורייסען אָדער בייזוויליגע באמערקונגען צוצו־וואַרפען. מען וועט פאר דער געשלאָסענער פריינדליכער וואַנט דרך ארץ האָבען, און איהר מיט א העפליכען שמייכעל דעם וועג פריי מאכען.

אַזוי האָבען מיר שפּאַצירט, וועגען פאַרשידענע אומוויכטיג־קייטען פּלאַפּלענדיג, מיט פּרץ'ן און זיין פריינד א שטיקעל וועג פאָראויס. פון צייט צו צייט האָט ער דעם קאָפּ צו דער פריינד־ליך־געשלאָסענער וואַנט אויסגעדרעהט, וועגען דעם מארשרוט זיך בּאראַטען, אָדער געמאכט א שפּאסיגע באמערקונג וועגען וועלכער די גרופּע האָט לאנג געהאט צו לאכען. ערשט ווען מיר זענען

אריין אין דער מארשאלקאָווסקע גאס, האָט זיך אונזער גרופּע געמוזט אויפלעזען אין פאַרלאָך און געהן אַ פּאָר הינטער אַ פּאָר.

אין יענער שעה ווערען אלע זעקס טויערען פונ'ם זאַקסישען גאָרטען פארמאכט. שטראָמענווייז קומען פון די טויערען ארויס זומערדיגע, לאַכענדיגע פּאָרלאך, וועלכע דער גרעגער האָט פון די טונקעלע אלעען ארויסגערופען און מיטבּרענגענדיג מיט זיך אויף דער מארשאלקאָווסקע גאס ארוים דעם ריח פון גאָרטען, נעמען זיי פאָרטזעצען דעם געשטערטען שפּאציר. דערפאר ווערט אויף די ליכטיגע, באַבוימערטע טראָטואַרען א היימליכע ענגשאפט.

אין פּאָרעל פון דער גרופּע זעהט שוין דאָס צווייטע נייעט, אָבער מען געהט ווייטער, ווייל מען ווייסט, אז ביי דער ירושלים'ער אלעע וועט מען זיך אָפּשטעלען, ווידער פאראייניגען און ווייטער גערן.

ווען מען קומט אריין אין דער אריסטאָקראטיש־פּוסטליבער ירושלים'ער אלעע, הויבט פּרץ אָן צו רעדען הויך, וואָס עס קלינגט העלער אַפּ אין דער שטילער גאס. דערנאָך הויבט ער אָן צו זינגען און עפּעס ווי אונטערטאנצען.

א פרויען־שטימע רופט זיך אָן צו אימיצען:

— שעמט אייך, אינגעל, דער אלטער איז דאך יונגער פאר אייך.

געזאָגט איז עס אין שפּאס, נאָר די מענער ווערען ווירקליך געוואָרפען אין א פארלעגענהייט. נאָכטאָן איצט דעם אלטען וועט ווין קאָמיש, ווייטער פיהרען די קאָמפּלימענטען־קאָנווערזאציע, ווען דער אלטער געהט פאַראויס און זינגט, איז נאָר אוממעגליך. אָבער דער אלטער אליין נעמט ארויס די איבריגע יונגען פון דער פארלעגענהייט. ער זינגט אזוי הארציג און אזוי לאנג, אז איינער און א צווייטער און א דריטער הויבען אָן מיטצוזינגען, און ביז

מען קומט אין דער אויזאַזדראָווער אַלעע, זינגט אַ קליינער פּיאַנאַ־באַר, וואָס מאַכט די פאַרבייגעהער פאַרבייגעהן לאַנגזאַמער.

די אויזאַזדראָווער אַלעע שפּאַצירט מען אויס אינגאַנצען, ביז אַראָפּ. ווען אַ טייל פון דער גרופּע ערקלערט זיך מיד און וויל זיך צוזעצען אויף אַ באַנק אַפּרוהען, צולאַכט זיך פּרץ הויך ווי אַ שטיפערישער זיגער און וויל אַלעמען אויף להכעיס דוקא זיך נישט זעצען. אָבער מען רעדט איהם איבער, און אויף אַ פּאָר מינוט זעצט ער זיך צו.

אויפ'ן וועג צוריק גיהען אַלע ענג צוזאַמען און די שטימונג ווערט אינטים, פרעהליך, וויציג. אָבער פרעהליכער און וויציגער פון אַלע איז פּרץ. זיינע קרעפטיגע, גראַציעזע קאָמפּלימענטען מיידען נישט אויס קיין איינע פון די דאַמען, און אַ לאַנגע, לאַנגע צייט שפּעטער וועט אייך אַ דאַמע איבערדערצעהלען מיט ווייב־ליכען שטאָלץ:

— מיין שפּאַניער הוט מיט דער קאַוקאַזער קלאַמרע, האָט מיר אַמאָל פּרץ געזאָגט, פּאַסט זעהר צו דער פאַרב פון מיין פּנים.

אָדער:

— פּרץ האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אַז מיין גאַנג איז אַזאַ זיכערער, אַזוי ווי איך וואָלט געטראַכט, אַז אַ ליעבער נאָהענטער געהט מיר נאָך.

אויף דער נייער וועלט איז אַ צוקיערניע נאָך אָפען געווען. איז מען אריין אהין: ווער אַ נאַש טאָן, ווער אַ לייכטען מאָלצייט אָפּעסען.

דעם איבעריגען וועג איז שוין יעדער מיד געווען, און מען האָט ווייניג וואָס גערעדט. פּרץ אָבער האָט נאָך פאַרפיהרט מיט זיין פריינד אַן ערנסטען געשפּרעך, מיט וועלכען ער איז קוים פאַר זיין הויז פאַרטיג געוואָרען.

די מעהרסטע פון דער גרופע האָבען זיך אויפ'ן וועג אפגעזעגענט און צוגאנגען זיך אין פארשידענע זייטען. א דריי־פיער איז אויסגעקומען ווידער צוצוקומען ביז זיין הויז. און נאָכדעם ווי ער האָט זיך שוין געהאַט אָפּגעזעגענט מיט אַלע, ווענדט ער זיך צו מיר מיט א געלעכטער:

— נו, וואָס־זשע, ס'איז דאָך צוויי דער זייגער, כ'וועל דאָך וועלען שלאָפען אין דער פריה. שרייבען מיר נישט מאָרגען!

איך קוק איהם אָן פארוואונדערט.

— מאָרגען ווידער נישט?

— נישט קיין אומגליק, — ענטפערט ער מיר גאַנץ קאַלט. — איבערמאָרגען איז אויך א טאָג. א גוטע נאכט!

— א גוטע נאכט!

צומאָרגענס

מיר איז אויסגעקומען אין אַן אין דער פריה ארום גיין א זייגער צו זיין ביי פרץ'ן וועגען וויכטיגע אנגעלעגענהייטען פון דער אידישער ליטעראַרישער געזעלשאַפט, וועלכע האָט דאַמאָלס עקזיסטירט אין וואַרשע אַלס אפטיילונג פון דער פעטערבורגער געזעלשאַפט מיט דעם זעלבען נאָמען.

די אויפגאַבען פון דער געזעלשאַפט זענען געווען אידיש־קולטורעלע, און די וואַרשעווער אפטיילונג האָט זיך אין א זעהר קורצער צייט וואונדערליך צעוואַקסען א דאַנק דעם טיכטיגען אנטייל, וואָס די וואַרשעווער אידישע שריפטשטעלער האָבען אין איהר גענומען. גלייך ביי דער גרינדונג פון דער אפטיילונג איז פרץ ערוועהלט געוואָרען אַלס פרעזידענט, דינעזאָן אַלס קאַסירער און דר. אלכסנדר קאַפּעל אַלס סעקרעטער. א טאָג־צוויי שפּעטער, בין איך א דאַנק פרץ'ן און נאָמבערג'ן, געוואָרען דער פּאַקטישער סעקרעטער.

די הויפּט טעטיגקייט פון דער געזעלשאַפט איז באַשטאַנען אין אראַנזשירען לעקציעס אָדער סעריעס פון לעקציעס פאַר די מיטגלידער. די פּאָליציי האָט אָבער געקוקט קרום אויף דער געזעלשאַפט און איהרע מיטגלידער און יעדע לעקציע פלעגט דאַרפען דורכגעהן שבעה מדורי גהינום ביז זי איז ערלויבט געוואָרען געהאַלטען צו ווערען.

א ביטע צום אָבער־פּאָליצמייסטער וועגען אַן ערלויבניש האָט באַדאַרפט אָנגעגעבען ווערען מיט אומגעפער א חודש איידער

די לעקציע האָט געזאָלט פאָרקומען. צוזאמען מיט דער ביטע האָט נעמוזט בייגעלעגט ווערען אן אויסגעשריבענער קאָנספעקט, אייגענטליך א גענויער אינהאַלטס-פאָרצייכניש פון דער לעקציע. אין פארלויף פון די עטליכע וואָכען האָט די פּאָליציי אויסגעפונען איינצעלהייטען וועגען דער פּערזאָן, וואָס האָט געזאָלט די לעקציע האַלטען. און גאַנץ אָפט פלעגט עס טרעפען, אז נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די געזעלשאַפט איז נאָכגעקומען אַלע פּאָליציייִשע פאָדערונגען, איז א געוויסע לעקציע דאָך נישט ערלויבט געוואָרען.

פון אַלע לעקטאָרס, וועלכע די געזעלשאפט האָט אריינגענומען אין איהר פּראָגראם איז פרץ געווען די „פּערסאָנאַ גראַטאַ“ ביי דער פּאָליציי. זיינע לעקציעס פלעגען דארום עפּטער ארױסגעשירט ווערען. דערפון האָט די געזעלשאפט פּראָפּיטירט דערמיט, וואָס זיינע לעקציעס פלעגען אַם שטאַרקסטען באזוכט ווערען. פּרץ'ס א לעקציע אויף שבת ביי טאָג אין דער פילאַרמאָניע, צי אויף דער נאָוואָוויניאַרסקע, אָדער אין שווייצער טאַל, איז שטענדיג געווען א זיכערער ער-פאָלג כאָטש די דריי זאַלען ליגען אין די פארשידענסטע טיילען פון שטאָדט. א צוויי-דריי אנאָנסען אין די צייטונגען אין פארלויף פון דער וואָך האָבען געקענט צונויפברענגען אן עולם פון דריי הונדערט ביז טויזענט צוהערערס.

די עקזעקוטיווע האָט ביי דער לעצטער פארזאמלונג געהאט באשלאָסען איינצואָרדנען א סעריע לעקציעס פון פּרץ'ן. און איצט בין איך געקומען ער זאָל מיר דעם קאָנספעקט אויסשרייבען, ווייל די ביטע צום פּאָליצמייסטער האָט באדארפט נאָך דעם זעלבען טאָג אוועקגעשיקט ווערען.

די ארבעט פון לאָזען ווייסען דער פּאָליציי: „אָט, נאָ, זעה, ווי כשר איך בין!“ — איז נישט קיין זעהר דאַנקבארע, און דאָס

אויסשרייבען דעם קאָנספעקט האָט איהם נערוועז געמאכט. ער האָט אָבער מיט בלייפעדער אויפגעוואָרפען א פיעל נעמעקטען און פיעל פאַרריכטען קאָנספעקט און איהם מיר איבערגעגעבען.

— קריגען מיר נייע מיטגלידער? — פרעגט ער.

— יעדען אָוונט — ענטפער איך. (די ביורא פון דער געזעלשאַפט פלעגט זיין אָפען בלויז אין אָוונט פון זעקס ביז ניין).

דאָס איז איהם ווי א טרייסט פאר דער ארבעט. ער ווערט גוט אויפגעלעגט און הייבט אָן אויסצופרעגען וועגען דעם כאראקטער פון די צוגעקומענע מיטגלידער. זענען עס מעהרסטענס מיידלאך אָדער בחורים, ארבעטער צי שטודירענדע יוגענד? נאָר יונגע מענשען אָדער עלטערע אויך?

— יוגענד, בלויז יוגענד, — איז מיין ענטפער.

צינדען זיך די אויגען אָן מיט פרייד, און ער הויבט אָן ארומגעהן איבער'ן צימער:

— בלויז יוגענד? ! — גוט! א סימן מען נויטיגט זיך אין דעם אמת'ן וואָרט, אין דעם שטארק־געזאָגטען וואָרט. און ווען מען דערשמעקט עס, קומט מען צולויפען. ווי שטעהט דער „הזמיר?"

— בלויז די מוזיקאלישע אפטיילונג איז נאָך ווי עס איז מעטיג. די דראמאטישע איז פארנאכלעסיגט און די ליטעראַרישע איז ווי זי וואָלט גאָר אין גאנצען נישט עקזיסטירט.

— און די מיטגלידערשאפט?

— איז זעהר, זעהר קליין.

— מען האָט באדארפט די צוויי געזעלשאפטען פאראייניגען.

אָבער אויף וויפיעל מיר איז באקאנט, איז צו קיין פאראייניגונג צווישען „הזמיר" און דער ליטעראַרישער געזעלשאפט קיין מאָל נישט געקומען. די אורזאך דערפון ווייס איך אויך נישט. נאָר ווען די פּאָליציי האָט א קורצע צייט שפּעטער אינגאנצען

פארמאכט די אידישע ליטעראַרישע געזעלשאַפט איז פּרץ געוואָרען דער פּרעזידענט פון „הזמיר“, און דער פאראיין האָט אוים'ס ניי אויפגעלעבט.

ער פארטראכט זיך א ווייל און זאָגט:

— דינעזאָן זאָגט מיר, אז דאָס געלט וואָס קומט אריין, דעקט נישט די הוצאות. מיר האָבען היינט א פארזאמלונג וועגען דעם, ביי דינעזאָנ'ען אין שטוב. זייט דאָרט, מען דארף אויסגלייכען די חשבונות.

* * *

ביי דינעזאָנ'ען אין דער איינציגער שטוב, וואָס ער באַוואוינט אויף דער דזיעלנע גאַס, אין דער איינציגער שטוב מיט דעם איינציגען פענסטער, איז אָפּטמאָל אזוי היימליך און אנגענעהם ווי ביי פּרצ'ן איז געווען.

אויף זיין שרייב־טיש ברענט דער שטעה־לאָמפּ מיט'ן שיין און אין שטוב זיצען אויסער דעם בעל הבית — פּרץ, נאָמבערג, דר. מוקדני, יעקב לעשטשינסקי, צוויי מיטגלידער פון קאָמיטעט, נישט שריפטשטעלער, און א גאסט — פּרץ הירשביין.

ער זיצט נישט ביים טיש, נאָר אָן א זייט איינער אליין אויף דער קאנאפּע מיד און אָנגעכמורעט, ווי איינער, וואָס ווארט אויף זיין משפט.

די פארזאמלונג געהט אָן. פּרץ איז פאָרזיצענדער. אָבער ער נוצט נישט אוים זיין אָמט כדי צו רעדען א סך, מאכען א סך פאָרשלאָגען און נישט לאָזען קיינעם צום וואָרט קומען. ער לאָזט אנדערע רעדען. איבערהויפּט די צוויי נישט־שריפטשטעלער. דאָס זענען צוויי פּאַרטיי־מענשען, איינער פון זיי א סטודענט אין דעם ווארשעווער פּאָליטעכניקום. זיי זענען אין דירעקטער באריהרונג מיט די מאַסען, זענען דורכגעטריבען אין

האנדלען מיט דער פּאָליציי, זיי קענען דערפאר געבען פּראַקטישע עצות, ווי אָנצוגעהן מיט דער טעטיגקייט פון דער געזעלשאפט. אָבער דער גייסט פון דער פארזאמלונג, פּאָלגליך פון דער גאנצער געזעלשאפט — איז פּרץ.

די פּאַרזאַמלונג ענדיגט זיך שפּעט אין אָווענט. עטליכע געהען אוועק. די שריפטשטעלער בלייבען.

וואָס טוט דאָ פּרץ הירשביין?

ער איז דאָ נישט צופעליג. ער איז געקומען פון א ווייטער רייזע ערגיץ פון דער ליטע אָדער פון דרום־רוסלאַנד, וואו ער איז ארומגעפּאָהרען און געמאטערט זיך מיט זיין טרופּע. ער איז איצט אין ווארשע — באַקלאָגען זיך. באַקלאָגען זיך פאר די אידישע שריפטשטעלער, פאר דינעזאָנ׳ען, פאר פּרץ׳ן — איבער־הויפּט פאר פּרץ׳ן.

שוין צוויי יאָהר ווי ער פּלאגט זיך — ער איז מיד. זיין פּלאגען זיך איז געוועזן נישט אייגענגוציג. ער האָט זיינע אייגע־נע פּיעסען נישט אויפגעפיהרט, בלויז פרעמדע. און די ארבעט איז וויכטיג, האָט א אידיש־קולטורעלע באדייטונג. א שאָד די טרופּע זאָל צופאַלען, אַלץ זאָל פארלוירען געהן. און ער קען מיט דער ארבעט מעהר נישט אָנגעהן — מיד.

וואָס־זשע וויל ער, פּרץ הירשביין?

— שלום אש איז אויך יונג. פארוואָס שטעהט ער פון ווייטענס? זאָל ער איבערנעמען די ארבעט, וואָס איך האָב אָנגעהויבען. אויב נישט אש — איז נאָמבערג, אימיצער, איך בין פארמאטערט.

רעדט מען לאַנג, ערנסט, ביטער, און צום סוף באשליסט מען: אש איז אין ארץ ישראל. נאָמבערג איז נויטיג אין „פריינד“.

נישטאָ ווער עס זאָל הירשביינ׳ס אָנגעהויבענע ארבעט איבער־נעמען און ווייטער פיהרען.

ווערט פרץ הירשביינ׳ס וואנדער־טרופע, די ערשטע און איינ־ציגע ביז היינט־צו־טאָג, וואָס איז מיט א קולטורעלען צוועק באשאפען געוואָרען, צופאלען.

גאנץ שפעט אין אָווענט געזעגענען זיך אלע אָפּ און מען לאָזט איבער דעם אלטען דינעזאָן אליין אין זיין צימער.

אַ פרימאָרגען פון שאַפען

דער פרימאָרגען אויף די גאַסען איז געווען פריש און דופּטיג, ווי דער פרימאָרגען אויפ'ן צייטיגען פעלד. אין אזא צייט איז גוט צו חלומ'ען און צו פארשרייבען די חלומות.

דאָס מאָל האָב איך אין צייט אָנגעקלונגען ביי זיין טיר. געעפענט האָט מאדאב פרץ. זי האָט שטיל געענטפערט אויף מיין „גוט מאָרגען!“ געזאָגט אז ער שלאָפט נאָך און געפרעגט צו וועל איך איהם אויפוועקען.

— יאָ.

ערשט מיט'ן צווייטען צי מיט'ן דריטען קלאַפּ אין זיין טיר, האָב איך איהם אויפגעוועקט און בין אריין אין צימער. ער ליגט אויפ'ן אייגענעם געלעגער, אויף וועלכען איך האָב איהם שוין איין מאָל געהאט געפונען. נאָר הארט ביי דער קאַנאַפּע שטעהט א שטוהל, אויף וועלכער עס ליגט א זעהר גרויסער, דיקער תנ"ך אין שווארצען געבונדען. צווישען די בלעטער ליגען עטליכע שמאָל־געקנייטשטע שטיקלאַך פּאפּיר — א סימן: איבער די בלעטער האָט ער געוואַכט אין דער נאַכט, און וועט זיך מן הסתם צו זיי נאָך אומקערען. אויסערדעם ליגען עטליכע בלעטלאַך מיט בלייפעדער פארשריבען און די בלייפעדער. א שטארק פארטריפט ליכט אין א נידריג לייכטערל און זיינע לבנה־פּערמיגע ביינאַקלען מיט'ן דינעם גאָלדענעם קייטעלע. אלץ עדות אויף ערנסטער און טיעפער ארבעט אין דער נאַכט.

ווען איך בין אריין אין צימער, האָט ער זיך שנעל אויפגע־זעצט און מיט צוגעזשמורעטע אויגען א פרעג געטאָן:

— וועט זיין א שעהנער טאָג?

— ווייזט אויס זעהר א שעהנער — ענטפער איך.

מיט די האָר צושויבערט פונ'ם שלאָף און די גרויסע וואָנסען איבער'ן מויל, האָט זיין קאָפּ אויסגעזעהן ריזיגער ווי געוועהנליך. ווען איך האָב איהם געענטפערט, האָט זיך אויף זיין פּנים א קרעפטיגער שמייכעל באוויזען. ער איז האסטיג אראָפּ פון געלע־גער און אָנטועענדיג זיך, רופט ער זיך אָן צו מיר נישט אראָפּלאָ־זענדיג דעם שמייכעל פון פּנים:

— שעהנקייט, מיינט איהר, האָט א י ה ר אויסגעטראכט?

איך שטעה ביים טישעל, קוק איהם אָן, און דאָס, וואָס ער האָט געזאָגט, טראַכט איך, איז א דאנק דעם וואָס ער איז היינט אין א גוטער שטימונג. נאָר עס נעמט נישט לאַנג, לעגט ער ארויף איין פוס אויף דער קני פונ'ם צווייטען און ארויפציהענדיג א שוך, חזר'ט ער איבער:

— שעהנקייט, מיינט איהר, האָט א י ה ר אויסגעטראכט?

איך פיהל מיך אין א גרויסער פארלעגענהייט, און נישט וויסענדיג וואָס עס וואָלט געווען דער פּאסיגסטער ענטפער אויף דער פראגע, זאָג איך:

— אודאי האָב איך עס נישט אויסגעטראכט. שעהנקייט מוז זיין זייט די וועלט שטעהט.

און בשעת איך רעד, פיהל איך ווי אַלע בלוטען קומען מיר אין פּנים אריין איבער דער גרויסער נאַרישקייט, וואָס איך האָב דאָ ארויסגערעדט. אָבער העלפען זיך, טראַכט איך, האָב איך דאָך נישט געקענט, ער האָט דאָך מיר די פראגע געשטעלט צוויי מאָל. איך האָב דאָך געמוזט עפּעס זאָגען.

ער לאָזט אראָפּ דעם פוס אינ'ם נאָר וואָס אָנגעטועענעם שוך,

מיט א קלאפּ, און צולאכט זיך אזוי ברייט און אזוי הילכיג, אז דאכט זיך אַלץ אין שטוב לאַכט מיט איהם מיט. און מיט דעם געלעכטער זאָגט ער צו מיר:

— וואָס קוקט איהר מיך אָן? זעצט זיך אוועק ביים שרייב־טיש און שרייבט.

איך זעץ מיך שנעל אוועק א פארשעהמטער אויפ'ן אָנגעוויזענעם פּלאַץ, טינק איין א פעדער אין טינט און אויפ'ן ערשטען בלעטעל פּאַפּיר, וואָס פאַלט מיר אריין אין דער האַנט, שרייב איך האסטיג אויף:

„שעהנקייט, מיינט איהר, האָט איהר אויסגעטראכט?"

— שוין אויפגעשריבען? — פרעגט ער.

— יא.

— וואַרט נאָר, איידער מיר געהען ווייטער, שרייבט אויף פון אויבען „פּדיון שבוים". אזוי וועט הייסען די מעשה — „פּדיון שבוים". — אויפגעשריבען?

— אויפגעשריבען.

ער טוט זיך אָן גאַנץ האסטיג און אין דערזועלבער צייט, רעדט ער שנעלער ווי איך קען שרייבען. מיין שריפט קומט אויס געציקט, קרום, דאָ בארג אראָפּ, דאָ בארג ארויף, טיילמאָל פאַר־פעהל איך די שרייבצייכענס, טייל ווערטער לעג איך שלעכט אויס פאר איילעניש, אין אַנדערע ווערטער היפּער איך איבער גאַנצע אותיות. און ער דערצעהלט אזוי פּשוט, מיט זיין קלאָרער, קלינגענדיגער אויסשפּראך און מייסטערהאפטער אינטאָנירונג.

די שטוב איז פול געוועזן מיט זיין ערצעהלונג. אומעטום זענען זיינע ווערטער געפאַלען. טיילמאָל האָט ער גערעדט גלייך צו מיר, מיט א שמייכעלדיגען בליק אין פנים אריין, ווי ער וואָלט מיך געפרעגט, צי געפעלט מיר די מעשה, צי אינטערעסירט זי מיך, אויב נישט וועט ער זי מיר אויפהערען דערצעהלען.

האָט ער געוואָלט עפּעס אַראָפּנעמען פון'ם ביכער־שראַנק האָבען זיך זיינע ווערטער אָנגעשלאָגען אָן דעם סופית פון צימער, האָט ער זיך איינגעבויגען עפּעס אויפצוהויבען, זענען זיי געפאַלען אויף דער ערד. ער האָט דערצעהלט, גלייך די שטוב וואָלט פול געווען מיט מענשען.

איך בין געזעסען מיט אָנגעשפּיצטע אויערען און ענערגיש געסקריפּעט מיט דער פעדער, שורה נאָך שורה, און אוועקגעלעגט צו טריקענען בלעטעל נאָך בלעטעל. איך האָב געהאַט דאָס גע־פיהל ווי איך וואָלט געשריבען מיט ביידע הענט.

פלוצלינג האָט ער אָפּ אין מיטען אַ זאַץ, וואַרפט מיר צו אַן „ענטשולדיגט!" און געהט אַרויס פון צימער. איך בין אויפ־געשטאַנען ווי פון אַ לאַנגען, רייך־פאַרביגען חלום, און דער ערשטער געדאַנק, וואָס איז מיר געקומען אין קאָפּ אַריין, איז געווען — שנעל איבערצוקוקען די בלעטלאַך וואָס איך האָב נאָר וואָס באַשריבען און פאַרריכטען די גרייזען וואָס איך האָב אין איילעניש געמאַכט, איידער ער וועט אַליין וועלען די בלעטלאַך לעזען.

איך האָב מיך איינפאַך דערשראָקען, ווען איך האָב גענומען לעזען די בלעטלאַך. גאָט, וואָס האָב איך דאָ אָנגעטאָן! איך קען דאָך מיין אייגענע האַנטשריפט קוים איבערלעזען. ער וועט עס דאָך זיכער נישט קענען לעזען. וואָס וועט דאָ זיין דערפון...

איך האָב אַלע מיינע חושים אָנגעשטרענגט זיך געגוי צו דער־מאָנען וואָס ער האָט דערצעהלט. ביז ענדליך די אָנגעשריבענע בלעטלאַך, צוזאַמען מיט דעם קלאַנג פון זיינע ווערטער, וואָס האָבען מיר נאָך געקלונגען אין די אויערן, האָבען מיר געגעבען די מעגליכקייט אויסצופאַרריכטען די גרייזען און מאַכען די האַנטשריפט לעזבאַר.

ער איז צוריק אריין אין צימער אַן ארומגעוואשענער מיט א האַנטוך אין דער האַנט, און זיך געווישט דעם האַלז, דעם קאָפּ, דאָס פּנים. אָבער נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס ער האָט זיך געווישט, האָט ער גלייך, אזוי ווי ער האָט אריבערגעטרעטען די שוועל, ווידער אָנגעהויבען צו דערצעהלען. ער האָט זיך געווישט די אויערן און דערצעהלט, מיט א קעמעל געקעמט די נאַסע האָר און דערצעהלט, און אזוי דערצעהלענדיג, איז ער אומבאַמערקט פאַרטיג געוואָרען מיט זיין מאָרגען־טואַלעט, און דאָס טעמפּא פון זיין דערצעהלען איז ביסלאכווייז געוואָרען געלאַסענער, רוהיגער, ביז ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט און געבליבען שטעהן רוהיג און דערצעהלט. אָבער שוין נישט צו שנעל, אז מיין פעדער זאָל איהם נישט קענען נאָכקומען. מעסיג, מיט דער זעלבער קרעפטיגקייט אין דער אינטאָנאַציע, נאָר איצט האָט ער פון צייט צו צייט איבערגע׳חזר׳ט ד לעצטע דריי־פיער ווערטער פונ׳ם ארויסגעזאָגטען זאַץ.

איך בין געזעסען די גאַנצע צייט אונטער׳ן איינדרוק, אז נישט אַנדערש נאָר ער האָט זיין ערצעהלונג דורכגע׳חלומ׳ט די גאַנצע נאַכט, און ער דערצעהלט מיר אצינד איבער זיין חלום.

שטילערהייט איז אריין דעם דיכטער׳ס פרוי און אוועקגעשטעלט נעבען די בלומען א פיינעם קאָלירטען טעלער, אויף וועלכען עס זענען געלעגען מיט א ברייטער האַנט ארויפגעלעגטע וויינטרויבען, עפּעל, ראָזשינקעס און פּאָמעראַנצען. אוועקגעשטעלט און ארויסגעגאַנגען. ער האָט אליין געגעסען און מיך אויך איינגעלאַדען צו דער רייצענדער מאָלצייט. אין דער צייט פון עסען די פרוכטען שטעהענדיג, האָט ער געשוויגען. דערנאָך איז ער צוריקגעגאַנגען אין אייגענעם ווינקעל און ווייטער דערצעהלט, דערביי פון צייט צו צייט אָפּגעריסען א ווייטרויב פון שטענגעל און אריינגעלעגט אין מויל.

אומגעפּער אַרום ניין אַ זייגער רופט ער זיך אָן, אויף זיין אָרט שטעהענדיג:

— געענדיגט דעם זאַץ?

— יאַ.

און מיט זיין פולען שמייכעל פרעגט ער:

— מיד?

— ניין.

— וועט שוין זיין גענוג פאַר היינט, — זאָגט ער און לאַכט דערביי — מאָרגען וועלען מיר עס ענדיגען.

— גענוג איז גענוג. — לעג איך אַוועק די פעדער און לאַך אויך.

און ס׳בלייבט דער איינדרוק, ווי מיר וואָלטען די גאַנצע צייט געשפּילט אַ שפּיל און דער געווינער איז ער.

ער געהט צו צום שרייב־טיש, זעצט זיך אויף מיין אָרט און איך שטעה איבער איהם. ער מעקט אוים ווערטער און שרייבט צו אנדערע. מעקט אוים שורות און שרייבט צו אַנדערע. נאָר ווען ער קוקט איבער די ערשטע בלעטלאַך צולאַכט ער זיך און פרעגט:

— אַזוי געשווינד האָב איך גערעדט?

— אַזוי געשווינד.

— און איהר אַליין קענט עס לעזען? — פרעגט ער.

— וואָס פאַר אַ פראַגע? אודאי קען איך.

און איך נעם לעזען. ער לאָזט מיך לעזען כסדר, נאָר וואו נישט וואו הייסט ער אויסמעקען אַ זאַץ אָדער אַ וואָרט און צו־שרייבען עפּעס אנדערש. די גאַנצע אָפּעראַציע נעמט נישט מעהר ווי אַ צעהן מינוט.

— אצינד קומט, — רופט ער זיך אָן — נאָך דאָ אַ האַלבע שעה צייט פאַר אַ שפּאַציר אין זאַקסישען גאָרטען.

מיר געהען אַרום אויף דער גאַס און זענען אין עטליכע מינוט ביים גאָרטען. ווען מיר געהען אַריין אין גאָרטען הויבט ער אָן אונטערזינגען. ער גיט אַ שאַרץ אַרויף דעם אַש־גראָהען קאַפּעלוש, קנעפּעלט אויף דאָס רעקעל און לעגט אַריין די הענט אין די הויזען־קעשענעס.

עס איז געווען נישט לאַנג נאָכדעם ווי עס איז ערשינען אַ נייע באַאַרבעטונג פון „ביינאַכט אויפ'ן אַלטען מאַרק“, און אין די ליטעראַרישע קרייזען האָט מען פיעל געלעסטערט געגען דעם ווערק, פאַר דער אומקלאָרקייט פון דער אידעע דערפון. ער האָט דאַרום פאַרגעלעזען דאָס ווערק עפענטליך, און אויף וויפיעל דער קינסטלער אין איהם האָט איהם ערלויבט זיך אליין אויסצוטייטשען, האָט ער עס קאָמענטירט. די אומצופרידענע זענען אָבער געווען האַרטנעקיג, ווי פאַר דער פאָרלעזונג, אַזוי נאָך איהר.

ווען מיר געהען אַריין אין דער טונקעלער אַלעע רופט ער זיך פּלוצים אָן:

— כ'מיין די פאָרלעזונג שבת אין פּאַסאַזש האָט זיי צופרידענגעשטעלט ? !

— מען פאַרשטעהט די זאַך אַלץ נישט.

— יאַ, — נאַראָנים — לעג עס זיי אויס אויף טעלערלאַך. די אידישע געשיכטע אין פּוילען — פאַרשטעהען עס נישט.

מעהר האָט ער וועגען דעם נישט גערעדט; קיין שום ערקלערונגען נישט געגעבען. מיך געהאַלטען צווישען די „זיי“ פון „לעג עס זיי אויס אויף טעלערלאַך“. און נאָך די רייד פרעגען קשיות וואָלט געהייסען קריכען אין דער נשמה אַריין — האָב איך אויך וועגען דעם מעהר נישט גערעדט.

דער שפּאַציר האָט גענומען ווייניגער ווי אַ האַלבע שעה. מ'איז נאָך אריין אויף אַ קורצע ווייל אין אַ קאַפע. דערנאָך האָב איך איהם צוגעפיהרט צו דער גמינע. מיר האָבען זיך אָפּגעזעגענט אויפ'ן טאָג און ער איז אריין.

אריין, צום צווייטען מאָל יענעם טאָג צו נעמען די פּעדער אין דער האַנט אריין. נאָר אַן אַנדערע פּעדער.

אויף די ווארשעווער גאַסען

געהן פלעגט ער זינגענדיג.

יעדענפאלס, ווען מען האָט געזעהן זיין פנים פון דער ווייטענס, האָט מען געהאַט דעם איינדרוק, אז ער זינגט אָדער אין איהם זינגט. און ווען מען האָט אויסגעדרעהט דעם קאָפּ און איהם נאָכגעקוקט פון הינטען, האָט מען געקענט האָבען דעם איינדרוק, אז ער געהט צום טאַקט פון זיין געזאנג, און איז פאָרזיכטיג די מוזיקאַלישע רעגלען נישט איבערצוטרעטען.

שטענדיג ריטמיש איז געווען זיין גאַנג. דער טריט איז געווען נישט גרויס, נאָר זיכער, גלייך און האסטיג. און אזוי רייך איז געווען דער ריטם פון די עטוואָס אונטערטאַנצענדיגע טריט! וואָס האָט נישט דער ריטם פאררעטען? ! — יוגענדליכע פרייד, גייסטיגע געהויבענקייט, נאָכדענקליכקייט און אייזענפעסטען מוזיקאַלישען אינסטינקט.

די פיגור, איבערהויפט דאָס פנים איז געווען אן אומגעוועגליכע ערשיינונג אויף די ווארשעווער גאסען. אזוי פיעל יוגענדליכע לעבענס־לוסטיגקייט און עמפפינדליכקייט האָט מען זעלטען ווען געזעהן אראָפּשיינען פון א זעכציג יאָהריג פנים, נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די פארפיהרערישע ליפּען זענען געווען מיט דיקע וואָנסען פארהאָנגען, ווי דאָס רויטע צימער אין א פאלאַץ — מיט טונקעל־גראָהע גארדינען, האָט מען אויף דער גאַס געהענדיג אין זיינע אויגען א קוק געטאָן, האָט מען זיך

געמוזט אויסדרעהען נאָכצוקוקען דעם מענש, וואָס האָט די אויגען פארמאָגט.

מען האָט זיך לאנג באַדארפט צוקוקען צו׳ן איהם אויסצו־געפינען אויף זיין פּנים דעם קוצי של יוד. מען האָט שוין באדארפט אָנקומען צו פיזיאָגנאָמישע ראסען־אייגענטימליכקייטען. די וואָנסען און דער צונג פון זינליכקייט וואָס האָט ארויסגעשמיי־בעלט פון אונטער דער אונטערשטער ליפּ, האָט גיכער פארראטען א פּוילישען פּריץ, וואָס האָט איבערגעלאָזט זיין מאַיאָנטעק אויף א טאָג־צוויי און געקומען קיין ווארשע הוליען אביסעל מיט א באַקאַנטען הראביע.

די נאָס אויף וועלכער מען האָט איהם באגעגענט האָט גע־וואונען אין וויכטיגקייט. ווען איהר זייט נאָכאמאָל די אייגענע גאָס פארבייגעגאנגען האָט איהר געמוזט א טראכט טאָן: „דאָ האָב איך באגעגענט פּריץ׳ן”. אויף דער טשעפּלע גאָס, ביים גע־מויערטען פארקאן איז, דאכט זיך, דער שמאָלער טראָטואר ברייט־טער געוואָרען, ווען פּריץ איז דאָרט געגאנגען.

ווען איהר האָט איהם אין א כמורנעם, רעגענדיגען טאָג באגעגענט, מיט דעם קאַפּעלוש טיעף אראָפּגערוקט, די אויגען פון דעם שטעכעדיגען רעגען צו באשיצען, האָט זיך אייך אויס־געוויזען, אז די זון האָט זיך א שפּיל געטאָן און איז אויף א רגע פון אונטער די וואָלקענס ארויס. איהר האָט עמפּפינדען, אז עפּעס ליכטיגס האָט זיך פארבייגעטראָגען — פּריץ. און דער כמורנער טאָג האָט אייך נישט אזוי כמורנע אויסגעוויזען.

אזא קוואל פון פרישקייט איז ער געווען פאר אייך אויף דער גאָס פון ווארשע, אז דער הייסער טאָג איז קיהלער געוואָרען, דער פראָסטיגער — ווארימער, ווען איהר האָט איהם אויף אייער וועג באגעגענט. ווען און וואו איהר האָט איהם באגעגענט איז זיין

אַנבליק אימשטאַנד געווען צו ענדערען אייערע געדאַנקען און דערהייבען אייער שטימונג.

אַמ באַגעגענט איהר איהם אין אַ זומערדיגען פאַרנאַכט אין זאַקסישען גאָרטען מיט צוויי יונגע פריינד ביי די זייטען און צוויי־דריי געהען נאָך פון הינטען. ער טראָגט די העלע לייוועג־טענע לאַטשען, דעם ליכטיג־געשטרייפטען אַנצוג, דעם קאָלנער מיט צוויי שפּיצען און די בלאָהע זיידענע בינדע מיט ווייסע קראַפּקעס. זיין רעקעל איז אויפגעקנעפּעלט, ער האָט די הענט אין די הויזען־קעשענעס און גריסט שמייכלענדיג צום יונגוואַרג אין אַלע זייטען. ס'איז פּרץ אויף זיין פאַרנאַכטיגען שפּאַציר.

בחורים און מיידלאַך האָט עס געצויגען אין יענער שעה אין גאָרטען אריין צו געהן, פּרץ'ן צו באַגעגענען. — ליעב איז די באַגעגעניש געווען.

און אַמ איז אַ ווינטערדיגער שבת ביי טאָג, דער שניי ליגט הויך אויף די גאַסען. די וואָס רוהען אום שבת זיצען גערן אין שטוב, נאָר דער זאַל אויף גאָוואָוויניאַרסקע גאַס איז געפּאַקט צו פּרץ'ס לעקציע. און ווען ער געהט נאָך דער לעקציע אויף דער גאַס ארויס, אין דער טונקעל־גראָהער, ווינטערדיגער פעלערינע מיט דעם ווייכען קאַפּעלוש כמעט פון דעם אייגענעם שטאָף, געהט ער נישט אליין. עטליכע יונגע שריפטשטעלער געהען מיט, און אָפטמאָל אַ היציגער יונגערמאַן פון פּובליקום, וועלכער האָט זיין דיסקוסיע אין זאַל אָנגעהויבען און געענדיגט זי אַ דריי־פיער גאַסען ווייט פונ'ם זאַל.

פון הינטען געהט נאָך יונגוואַרג אין אַ לאַנגער רייהע, גאַס איין, גאַס אויס, אַזוי ווי עס וואָלט זיי אַ שאָד געווען דעם ליעבען אַלטען פון זייער בליק צו פאַרלירען. ערשט ווייט פונ'ם זאַל בלייבט ער אליין מיט די עטליכע פריינד, וואָס באַגלייטען איהם ביז אַ היים.

און אזוי ליעב האָט איהם די ווארשעווער גאָס, און אזוי פיעל אפשיי האָט זי פאר איהם, אז לענענדען וועגען איהם באַשאַפט זי.

אז ווער עס קען קיין פויליש נישט רעדען ווארפט ער ארוים פון דער גמינע.

אז איינמאָל יום כיפור האָט ער אויף דער טווארדע גאַס באגעגענט א חברה חסידים, און ווען זיי האָבען אָנגעהויבען אויף איהם טייטלען מיט די פינגער, האָט ער אויף להכעיס א ציגאר פאררויכערט. און ווען זיי האָבען געשריגען אויף איהם: „משומד!" — איז ער אויף להכעיס איינגעזעסען אין א דראָשקע און אוועקגעפאָהרען.

דער ווארשעווער אינטעליגענט האָט איהם ליעב געהאַט. דער ווארשעווער חסיד האָט באדויערט, וואָס אזא „קאָפּ" איז אוועק צו דער סטרה אחרא. דער ווארשעווער אסימילאַטאָר האָט נערדענקט וועגען איהם, אז ער האָט די אידישע מאסען אין דער האַנט, און ער האָט דערפאר מורא געהאַט איהם אָפּצוזאָגען פון זיין שטעל אין דער גמינע. אָפשיי פאר איהם און זיין נאָמען האָט יעדער געהאַט.

אויף ווארשע א רחמנות!

דעם אידישען אינטעליגענטען מיידעל אָדער בחור, מוזען איצט די ווארשעווער גאַסען זיין ווייניגער אינטערעסאנט אָהן פרץ'ן.

ווען מ'האָט גערעדט מיט איהם

צו פּרץ'ן, אָדער מיט פּרץ'ן האָט איהר געמוזט רעדען אנדערש ווי מיט אלע אנדערע מענשען, מיט וועלכע איהר זענט געקומען אין באריהרונג. אויב אייער נאטור איז אזא, אז אין א מענשענס אנוועזענהייט קענט איהר לאנג נישט שווייגען — זיין אנוועזענהייט איז געווען שטארקער פון אייער נאטור.

נישט אלץ וואָס איהר האָט באטראכט פאר קלוג צו זאָגען אין אן אינטעליגענטער געזעלשאפט, איז אייך אויסגעקומען גענוג קלוג צו זאָגען צו'ן איהם. נישט יעדער שארפזיניגער געדאנק, האָט אייך אויסגעוויזען גענוג שארפזיניג פאר פּרץ'ן. איהר האָט געוואוסט, אז נאָכדעם ווי איהר וועט עפּעס זאָגען צו'ן איהם וועט איהר דארפען קענען אויסשטעהן זיין בליק, וועלכער איז תמיד געווען דער משפּט איבער אייערע ארויסגעזאָגטע ווערטער. די גרעסטע פאראנטוואָרטליכקייט פאר אייערע רייד, האָט איהר גע־פיהלט אין זיין אנוועזענהייט. דערפאר האָט איהר מעהר ווי גע־וועהנליך געוואויגען און געמאָסטען אייערע רייד, איידער איהר האָט גערעדט צו'ן איהם.

י ע ד ע ר, אָהן אויסנאם, האָט זיך מיט פּרץ'ן געפיהלט אנ־דערש ווי געוועהנליך. דער פּלאַפּלער האָט געפיהלט, אז דאָ איז נישט דאָס אָרט פאר פּלאַפּלען און ער האָט זיך געלערענט שטיל־שווייגען. דער פליסיגער רעדנער, האָט גערעדט לאנגזאמער; דער זיכערער רעדנער — איבערלעגטער.

וועגען גרינגע זאכען האָט ער נערעדט לאַקאָניש. געזאָגט א

וואָרט, דאָרט וואו אן אנדערער וואָלט געזאָגט צעהן, געשטעלט א פראגע וואו אן אנדערער וואָלט געשטעלט דריי. און ווען איהר האָט איהם עפּעס געפרעגט, האָט ער אייך מיט זיין קורצען און ווייט־לויפענדיגען ענטפער פארשפּאָרט א גאנצע רייהע פראגען. און ווען איהר האָט עטליכע מאָל גערעדט מיט איהם, איז אייך זיין מאָדנע בליציגע אָרט רעדען אזוי ליעב געוואָרען און אזוי נאטיר־ליך, אז עס איז אייך אויסגעקומען קאָמיש איהם צו ענטפערען אויף זיינע פראגען באריכות, אזוי ווי איהר וואָלט יעדען אנדערען גע־ענטפערט. איהר האָט אויף א נאטירליכען אופן זיך אנגעשטרענגט צו זיין עקאָנאָמיש אין ווערטער און דאָך איהם געבען בליציגע און ווייט־לויפענדיגע ענטפערס אויף זיינע פראגען, אזוי ווי ער האָט אייך געגעבען.

ער האָט ווייניג גערעדט און זעהר א סך געזאָגט.

— וואָס מאכט איהר אין געזונט, הערר פּרץ?

דארויף האָט ער אייך געקענט ענטפערען:

—כ'האָב דערהאלטען געלט פונ'ם רוסישען פארלעגער אין מאָסקווע. כ'פאָהר קיין אויסלאנד דעם זומער.

א יונגער שריפטשטעלער קומט צו'ן איהם נאכפרעגען זיך וועגען זיין ערצעהלונג, וואָס ער האָט ביי איהם געלאָזט. צי ער האָט זי שוין געלייענט, צי געפעלט זי איהם, און צי גיט ער זי אריין אין דעם זאמעלבוך, וואָס דארף באלד ערשיינען אונטער זיין רעדאקציע.

וואָס ענטפערט פּרץ אויף דעם יונגענמאנ'ס פראגען?

ער געהט אריין אין צווייטען צימער און קומט באלד צוריק פון דאָרט מיט געלט אין דער האנט. ער דערלאנגט עס דעם שריפטשטעלער און ענטפערט איהם:

— ס'איז דאָ פאר אייך פופציג רובעל. נאָט אייך שוין פינף־אונצוואנציג.

צו אַט דער מייסטערהאַפטער אַרט פון רעדען און צו דער וואויל־קלינגענדיגער שטימע האָט ער נעהאַט א וואונדערליכע אי־דישע אויסשפּראַך. פון פּרץ'ס מויל האָט אידיש געקלונגען ווירק־ליך אַזוי שעהן און פאַרבען־רייך ווי א קולטיווירטע אייראָפּעאישע שפּראַך. זיין שפּראַך איז געווען אימשטאַנד צו איבערציינגען, אַז אידיש, אָרעם ווי עס איז, איז גענוג רייך נאָכצוקומען אַלע פיינ־סטע שפּראַך־קאַפּריזען פון אַ ראַפינירטער אידישער צונג.

עס איז אָהן צווייפעל די ווירקונג פון דעם פיינעם פּרץ־גייסט, וואָס האָט געמאַכט די וואַרשעווער אידישע יונגעליים און מיידלאַך צו רעדען אידיש מיט נאַציאָנאַלען שטאָלץ אויף זייערע שפּאַצירגענג אין זאַקסישען גאָרטען און אין די רייכע קאַפעס אויף מאַרשאַלקאָווסקע גאַס.

ווער נאָך קען זיך מיט אַזא ווירקונג אויף דער אידישער יוגענד באַריהמען?

מיט פּרץ'ן איז אויסער דעם מייסטער פון דער אידישער נאָ־וועלע אויך געשטאָרבען דער מייסטער פון דעם אידישען לעבעדי־גען וואָרט.

פינסקי און מזל דרוקעריי
ניו יארק